

Czeglédi Pál

Mi a közös az deflációban, a vállalkozásban, az EU-ban és a jog közgazdaságtanában?

(Beszámoló a Prague Conference on Political Economy konferenciáról;
2015. április 17–19, Prága)

Még ha igaz is az a sokak által vallott nézet, miszerint az elmúlt évek pénzügyi, fiskális és eurózónabeli megrázkódtatásai felértékelték a nem „mainstream”, heterodox közgazdasági gondolatokat és iskolákat, nehéz megmondani, hogy ez az osztrák közgazdaságtan számára jó hír vagy rossz. Noha az osztrák „boom – bust” üzleti cikluselmélet (*Garrison 2001*) népszerűsége mintha növekedett volna, az osztrák közgazdaságtan egyéb tipikus témái – mint például az önszabályozás, illetve az állam nélküli társadalmi rend (*Leeson 2014*), vagy a valuták közötti verseny jótékony hatása (*Hayek 1976*), nem is beszélve a központi bank nélküli monetáris rendszer elemzéséről (*Selgin-White 1994*) – finoman szólva továbbra sem kerültek reflektorfénybe.

Mindez láthatóan nem befolyásolja a prágai Cevro Institut rektora, Jozef Šíma az iránti eltökéltségét, hogy évente megrendezze az osztrák közgazdaságtan és a szabadpiaci gondolkodás seregszemléjének szánt konferenciát, a Prague Conference on Political Economyt (PCPE). S ez a 2015-ös már a 11. PCPE volt. A konferencia tehát nagy hangsúlyt helyez az osztrák közgazdaságtanra, de ennél tágabb a fókusz, amelyet talán *Boettke (2012:xvi-xvii)* „mainline” közgazdaságtan kifejezése ír körül a legjobban, és amelynek meghatározó gondolkodói között van például Ludwig von Mises, Friedrich August von Hayek, James M. Buchanan, Ronald Coase vagy Vernon – és persze Adam – Smith. A konferencia tehát deklaráltan a nem főáramú és deklaráltan szabadpiaci megközelítéseknek ad helyt.

A PCPE fénypontja a Friedrich von Wieser-emlékdíj és a Franc Cuhel-emlékdíj átadása és a díjazottak előadásai – ezek egyben a konferencia kulcselőadásai is. Ebben az évben Wieser-díjat William White, az OECD Gazdasági Fejlődést Vizsgáló Bizottságának az elnöke kapta. White nemzetközi pénzügyi körökben a mainstream pénzügy- és monetáris politika, illetve válságkezelés kritikusaként ismert, s erre a hírnévre a mostani előadása (*How False Beliefs about Exchange Rate Regimes Threaten Global Growth and the Eurozone*) sem cáfolt rá. Azokkal a szerinte hamis nézetekkel foglalkozott ugyanis, amelyek részben okozói voltak a válságnak, részben pedig akadályozzák azt, hogy helyes gazdaságpolitikai válaszok szülessenek rá globálisan, illetve az eurózónában.

Ami a globális kérdéseket illeti, White négy tévhitet sorolt fel és elemzett részletesen. Az első szerint az árfolyamok lebegtetése automatikusan egyensúlyba hozza a fizetési mérlegeket. Ez a nézet különösen az amerikai folyó fizetési mérleg hiányával kapcsolatban bizonyult hamisnak, és – hamis volta miatt – aggasztónak olyannyira, hogy White még egy 70-es évekéhez hasonló dollárválságot sem tart kizártnak. A második tévhit szerint lebegő árfolyamok mellett az amerikai gazdaságpolitikának nincsenek túlcsoorduló hatásai. Ezt a tételt a nagymértékű tőkeáramlások és a dollárban denominált eszközök felhalmozása teszik tévhitte. A harmadik tévhit szerint, ha az Egyesült Államok stabilizálja a hazai árszínvonalat, akkor az egész nemzetközi pénzügyi rendszert stabilizálja. Ez azért téves, mert pozitív kínálati sokk esetén a stabil árszínvonal laza monetáris politikát jelent. A deflációtól való félelem tehát eltúlzott, és azon az egyetlen kivételes eseten – a 1929–33-as nagy válságon – alapul, amikor a defláció rossz volt. Az összes többi eset jó defláció volt, s jobb lett volna most is, mint az árstabilitás, mert az utóbbihoz való ragaszkodás hitelexpanziót is okozott. A negyedik tévhit már az előző háromból következik: ha a válságok nem alakulnak ki, nem is kell rájuk készülni.

Ehhez hasonlóan, az eurózónával kapcsolatos tévhitek – amelyekkel White részletesen foglalkozott, de itt csak a felsorolásukra van lehetőségem – szintén a globális tévhitek következményei. Például az, hogy az eurózóna megváltoztathatatlan; az árstabilitás mint cél elegendő; a folyó fizetési mérleg hiányának nincs jelentősége; a megszorítás a jó válasz a túlköltekezésre; csak az adósoknak kell alkalmazkodniuk; az adósságelengedés nem lehet az opciók között; a bankrendszer egészséges; határokon átnyúló tehermegosztás nem szükséges; s az Európai Központi Bank (ECB) „többet ugyanabból” típusú politikája elegendő lesz a helyzet megoldásához. Az ECB azonban maximum csak időt tud vásárolni a kormányok számára ahhoz, hogy azok a demokrácia által szabott keretek között képesek legyenek a problémák gyökerével foglalkozni, s újra hitelessé tegyék az európai fiskális szabályokat.

A Franc Cuhel-emlékdíjat kapó Michael Wohlgemuth, az Open Europe Berlin igazgatója és a University of Witten/Herdecke professzora az Európai Uniót a public choice szemüvegén keresztül, pontosabban James Buchanan két meghatározó elméletén keresztül értelmezve gondolta újra a *The political economy of EU integration: a vindication of “Europe à la carte”* című előadásában. Egyrészt ugyanis *Buchanan és Tullock (1999/1962)* klasszikus művének alap gondolatából következik, hogy egy közösség tagjainak heterogenitásával együtt a döntési költségek és a külső költségek is nőnek, ami a közösség alkotmányának újragondolására készíthet. Másrészt, *Buchanan (1965)* szerint a nem tiszta közjavakat fogyasztó közösségnek (klubnak) van véges optimális taglétszáma.

A klubelméletet alkalmazva tehát Wohlgemuth egy új modellt vázolt fel az EU számára, amit ő a klubok klubja kifejezéssel írt le. Ebben az értelmezésben ugyanis az EU megfelel a Buchanan-féle klubnak: tagjai az országok, klubjóság pedig több van – például a közös piac, a közös valuta, az összehangolt fogyasztóvédelmi szabályozás, a bünyügyi együttműködés és hasonlók.¹ Mivel a különböző közjavak haszna, költsége és a fogyasztásban jelentkező zsúfoltsági hatás eltér, semmi sem indokolja, hogy minden klubnak ugyanakkora és ugyanazon országokból álló tagsága legyen. Azért a klubok klubja és nem az országok klubja,

¹ Számos, az EU nagy hasznának gondolt tevékenység nem tartozik ide, mert nincs közjóság-jellege. A Közös Agrárpolitika (CAP) például Wohlgemuth elképzelésében nem létezne, de legalábbis nem lenne „közös”, mert az optimális klubméret a CAP esetében valahol 0 és 1 között van.

mert néhány alapfunkcióban továbbra is mind a 28 ország osztozna. Erre egyrészt azért van szükség, mert a tiszta klubmegoldás nem tűnik politikailag kivitelezhetőnek, másrészt vannak olyan területek, amelyeken a méretgazdaságosság erős, a külső és a döntéshozatali költségek pedig kicsik. Ilyen például a kormányzásra vonatkozó néhány alapszabály (négy szabadság elve), a közös kereskedelempolitika, a közös diplomáciai kezdeményezések, vagy a migráció szabályozásának összehangolása.

Wohlgemuth javaslata tehát egy meglehetősen leegyszerűsített *acquis communautaire*-t jelentene, amely néhány magfunkciót tenne csak kötelezővé a tagok számára. Ezen kívül azonban több olyan klub működhetne, amely különböző klubjavitakat szolgáltatna a tagoknak, és amelyben tagnak lenni nem kötelező, de nem is ingyenes. Ez az elképzelés tehát nem a „többsebességű Európa”, mert nem követeli meg azt, hogy „végül” minden ország elérjen ugyanoda, de nem is a „koncentrikus körök Európája”, mert nem földrajzi, hanem funkcionális differenciáltság jellemezné az országokat. A mag Európa nem feltétlenül Észak-Nyugaton lenne, hanem azok az országok alkotnák, amelyek egyszerre a legtöbb klubnak tagjai.

A párhuzamos szekciók programjából – amelyben 24 előadás hangzott el – csak három emelek ki. Ezek kiválasztása egyrészt saját értékítéletemet tükrözi, másrészt igyekszem rajtuk keresztül megvilágítani az osztrák közgazdaságtan néhány sajátosságát. Matthew McCaffrey (University of Manchester) előadása (*Good Judgment, Good Luck: Frank Fetter's Neglected Theory of Entrepreneurship*) az osztrák közgazdaságtan két markáns jellemzőjét is jól illusztrálta: az egyik a vállalkozás – mint önálló és a többi cselekvéstől eltérő motivációval rendelkező cselekvés – megértésére vonatkozó igény, a másik az elmélettörténeti elkötelezettség. Bár Frank Fetter neve ismerősen hangzik az osztrák iskola ismerői számára, vállalkozással kapcsolatos nézetei szinte teljesen feledésbe merültek. Ez a homály azonban McCaffrey szerint nem jótékony, hanem értelmetlen, mert kimutatható – főleg Fetter 1915-ös *Economic Principles* című művére támaszkodva –, hogy elmélete magában hordozza a későbbi, Frank Knight, Ludwig von Mises és Israel Kirzner műveiben felelhető kiforrottabb vállalkozáselméleteket, s így egyfajta kapcsolódási pontot jelent a „rég” és az „új” osztrák iskolához tartozó közgazdászok között. Fetter számára a vállalkozó az az aktív kapitalista (tehát tulajdonos), aki termelési tényezők kombinációját hozza létre az igazi bizonytalanság körülményei között – ez az a döntési képesség, amelyet nem lehet menedzserekhez „kiszerezni”, és amihez jó időben jó helyen kell lenni, ami nem teljesen véletlenül történik. McCaffrey szerint Fetter vállalkozáselmélete azért merült feledésbe, mert kemény kritikát írt Herbert Davenport *The Economics of Enterprise* című könyvéről, s így az a látszat keletkezett, hogy Fetter a vállalkozás elmélete ellen intézte a kritikát, pedig a helyzet egészen más volt.

Egy további tipikusan „osztrák” téma a deflációtól való félelem. Az osztrák iskola tagjai örök vitában állnak a mainstreammel a defláció kívánatos voltát illetően, s úgy tartják, hogy a jelenségtől való félelem eltúlzott, sőt olykor a defláció kifejezetten kívánatos (*Selgin 1997*). Ezt a nézetet támasztotta alá ökonometriai eszközökkel Pavel Ryska (Károly Egyetem) előadása (*Deflation and Economic Growth in Long-Term Perspective*). Hosszú távú adatbázissal dolgozva, 19 ország 150 évre vonatkozó adatait panelelemzéssel vizsgálva, arra a következtetésre jutott, hogy nincs kapcsolat az árszínvonal és az output között: a defláció és a növekedés közötti, sokak által vélelmezett negatív kapcsolat eltűnik, ha a beruházást mint kontrollt is bevesszük a regresszióba. Másrészt, a defláció–növekedés kapcsolat nem független a monetáris rezsimtől: a klasszikus aranystandard időszakában nincs statisztikailag

kimutatható kapcsolat, míg az annak feladása utáni periódust vizsgálva a kapcsolat inkább pozitív, de csak statisztikailag szignifikáns, közgazdaságilag alig. Ugyanakkor, az 1929–33-as nagy válság outlier: ha nem számolunk vele, a deflációnak van pozitív hatása. Tévedünk, tehát, ha a nagy válság tapasztalatát általános irányítúként használjuk. Japán nagy stagnálását vizsgálva sem igazolódik a bölcsesség: az 1992–2011-es időszak japán adatait tekintve semmi sem igazolja, hogy a stagnálásnak köze lenne a deflációhoz.

Flavio Inocencio (New University of Lisbon, CEDIS) előadása (The Problems of Justice in the Economic Analysis of Law) az osztrák közgazdaságtan egy másik megkülönböztető jegyét illusztrálta: azt, hogy mennyire eltérnek a szokásostól az osztrák iskola premisszáiból kapott normatív következtetések. Az előadás – amely a hatékonyság mint döntési kritérium jogi alkalmazhatóságát kritizálta – az osztrák iskola két meghatározó tulajdonságára világított rá: az egyik a szubjektivizmus, a másik a konzekvencialista etika elutasítása, és ehhez kapcsolódóan annak (f)elismerése, hogy a csoport szempontjából racionális (etikai) szabályok csoport-racionális volta nem mindig látható be egyetlen elme által. Ezek szerint a bíróság nem alkalmazhatja a hatékonysági kritériumot peres ügyek eldöntésében, mert ahhoz a bírónak meg kellene tudni mérnie egyik és a másik fél hasznát, és képesnek kellene lennie összehasonlítani azokat. Ez a mérés, illetve összemérés piac hiányában lehetetlen. Másrészt, az utilitarista érvelés nem veszi figyelembe az eredeti tulajdonjogok megsértéséből származó etikai dilemmákat, hiszen e kritérium szerint a tulajdonjogokat akkor kell újraosztani, ha az növeli a szereplők vagyonát – függetlenül attól, hogy e tulajdonjogok miként jöttek létre. A hatékonysági elv konzisztens jogi és alkotmányjogi alkalmazása olyan nyilvánvaló erkölcsi rettenetekhez (moral monstrousness) vezet, amelyek lehetlenné teszik, hogy a hatékonyság az egyetlen vagy akárcsak a fő elvként szolgáljon a jogi problémák normatív megítélésében.

Mi a közös tehát a deflációban, vállalkozásban, az EU-ban, és a jog közgazdaságtanában? Az, hogy az osztrák közgazdaságtan nézőpontját alkalmazva mindegyik esetében olyan következtetésre jutunk, amelyet valószínűleg elutasítana egy, a világ közgazdászai körében tartott „népszavazás”. De jelenti-e ez azt, hogy a következtetés hamis?

Hivatkozások

- Boettke, P. J. (2012): *Living Economics. Yesterday, Today, and Tomorrow*. Oakland, CA: The Independent Institute in cooperation with Universidad Francisco Marroquin.
- Buchanan, J. M. – Tullock, G. (1999/1962): *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Liberty Fund, Indianapolis.
- Buchanan, J. M. (1965): *An Economic Theory of Clubs*. *Economica* Vol. 32, No. 125:1–14.
- Garrison, R. W. (2001): *Time and Money. The Macroeconomics of the Capital Structure*. Routledge, London.
- Hayek, F. A. (1976): *Denationalisation of Money: The Argument Refined. An Analysis of the Theory and Practice of Concurrent Currencies*. The Institute of Economic Affairs, London.
- Leeson, P. T. (2014): *Anarchy Unbound. Why Self-Governance is Better than You Think*. Cambridge University Press, New York.
- Selgin G. (1997): *Less Than Zero: The Case for a Falling Price Level in a Growing Economy*. The Institute of Economic Affairs, London.
- Selgin, G. – White, L. H. (1994): *How Would the Invisible Hand Handle Money?* *Journal of Economic Literature* Vol. 32, No. 4:1718–1749.